

SCENARIUSZ LEKCJI

Śmierć jako widowisko

(Magdalena Bielska, *Poradnik dla niedawno zmarłych*)

OPRACOWAŁA ALICJA WOSIK

Cele	<ul style="list-style-type: none"> ➤ doskonalenie umiejętności analizy i interpretacji utworów poetyckich; ➤ kształtowanie umiejętności czytania ze zrozumieniem; ➤ utrwalenie wiadomości dotyczących epoki baroku; ➤ zapoznanie z tradycjami i obyczajami staropolskimi; ➤ rozwijanie świadomości historyczno-kulturowej uczniów.
Cele operacyjne	<p>A uczeń rozpoznaje w utworze i interpretuje sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej;</p> <p>B uczeń wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;</p> <p>C uczeń przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;</p> <p>D uczeń przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;</p> <p>E uczeń rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz ich związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi.</p>
Metody dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> ➤ dyskusja moderowana; ➤ burza mózgów; ➤ metoda podająca; ➤ analiza tekstu literackiego; ➤ analiza tekstu naukowego.
Materiały dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> ➤ tablica interaktywna lub rzutnik; ➤ fragment tekstu naukowego dotyczącego ceremoniału pogrzebowego w epoce baroku (zał. 1 w materiałach, s. 4–5); ➤ utwór Magdaleny Bielskiej <i>Poradnik dla niedawno zmarłych. Rozdział: „Barok”</i> (zał. 2 w materiałach, s. 6);

- karta pracy 1 (zał. 3 w materiałach, s. 7);
- karta pracy 2 (zał. 4 w materiałach, s. 8).

Wydruki tekstów oraz karty pracy można zastąpić wersją elektroniczną wyświetlaną na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika.

Przygotowanie do lekcji

Lekcja jest skierowana do uczniów klasy I szkoły ponadpodstawowej, realizujących materiał dotyczący baroku. Jej celem jest poszerzenie wiedzy uczniów na temat życia codziennego w tej epoce, z uwzględnieniem charakterystycznych dla baroku tradycji i obrzędów. Zajęcia stanowią również okazję do zapoznania uczniów z poezją współczesną, wykorzystującą odniesienia do epoki.

Konteksty dla nauczyciela

Magdalena Bielska – urodzona w 1980 roku, polska poetka i prozaiczka. Wielokrotnie nominowana do nagród literackich, laureatka Nagrody im. Kazimierza Iłakowiczówny oraz Nagrody im. Wisławy Szymborskiej.

Twórczość literacka:

Brzydkie zwierzęta (Wydawnictwo a5, Kraków 2006);

Wakacje, widmo (Wydawnictwo a5, Kraków 2009);

Miłość w zimie (Wydawnictwo Świat Książki, Warszawa 2013);

Czarna wyspa (WBPiCAK, Poznań 2015);

Torfowy ogród z mostem i tygrysem (WBPiCAK, Poznań 2019);

Poradnik dla niedawno zmarłych (Wydawnictwo a5, Kraków 2023).

PRZEBIEG LEKCJI

<p>1 czas: 2 min</p>	Przywitanie uczniów, sprawdzenie obecności, zanotowanie tematu oraz celów lekcji.
<p>2 czas: 8 min realizowane cele: E zapotrzebowanie: tablica</p>	Nauczyciel prosi uczniów o przypomnienie cech epoki baroku, które poznawali w trakcie poprzednich lekcji. Uczniowie formułują mapy myśli składające się z pojęć charakteryzujących ten okres. Pojawiają się na nich takie hasła jak m.in. konceptyzm, marinizm, <i>vanitas</i> , teatralność, przepych. Uczniowie odczytują swoje notatki, a nauczyciel zatrzymuje się przy hasle „przepych” i tłumaczy, że dotyczył on każdej dziedziny życia barokowej arystokracji – również ceremoniału funeralnego, o którym uczniowie dowiedzą się więcej podczas dzisiejszej lekcji. Nauczyciel wyjaśnia uczniom znaczenie określenia „funeralny” i prosi o zapisanie definicji nowo poznanego słowa.
<p>3 czas: 15 min realizowane cele: D zapotrzebowanie: załącznik 1 i 3</p>	Nauczyciel rozdaje uczniom fragment tekstu dotyczącego obrzędów pogrzebowych w epoce baroku. Uczniowie odczytują fragmenty oraz wykonują zadania z zakresu czytania ze zrozumieniem. Po odczytaniu i sprawdzeniu poprawności zadań nauczyciel inicjuje dyskusję dotyczącą tekstu. Prosi uczniów o podzielenie się ich poglądami na jego temat.

<p>4</p> <p>czas: 15 min</p> <p>realizowane cele: A, B, C i E</p> <p>zapotrzebowanie: załącznik 2 i 4</p>	<p>Po dyskusji nauczyciel zaznacza, że barok, ze względu na charakteryzujące go przepych, teatralność i ostentacyjność, może stanowić źródło inspiracji dla współczesnych twórców – często także w ujęciu ironicznym.</p>
<p>6</p> <p>czas: 5 min</p>	<p>Nauczyciel wyświetla uczniom wiersz Magdaleny Bielskiej, stanowiący poetycką interpretację barokowego <i>pompa funebris</i>. Prosi uczniów o podzielenie się refleksjami na jego temat oraz odnalezienie motywów łączących opisywany przez autorkę obrzęd z ceremoniałem barokowym. Po dyskusji uczniowie wykonują zadania z karty pracy.</p> <p>Na zakończenie lekcji chętni uczniowie odczytują swoje odpowiedzi na pytania, a nauczyciel komentuje je i udziela wskazówek.</p>

ZAŁĄCZNIK 1.

FRAGMENT TEKSTU NAUKOWEGO

Marian Butkiewicz,
*Barokowe panegiryki
związane z
pogrzebem Pawła
Karola Sanguszki i
ich wartość jako
źródła do badań
genealogicznych,*
„Bibliotekarz
Lubelski” 2011, nr
54, s. 71–80.

Pogrzeby były zaliczane do specjalnych form obrzędowości i symbolizowały pożegnanie się z doczesnym życiem. W epoce polskiego baroku były one szczególnie uroczyste. Zlepek ideologii sarmackiej z kulturą duchową i obyczajami stworzył specyficzne formy uroczystości pogrzebowych, tak typowych dla okresu staropolskiego. Stopień jej okazałości zależał od stopnia zamożności i pozycji społecznej. Najbardziej okazałe pochówki notujemy w rodzinach królewskich oraz wśród magnaterii. Popularna była nazwa tych uroczystości – *pompa funebris*, którym towarzyszyły odpowiednie ceremonie: przygotowywano odpowiedni wystrój kościoła, akt pochówku przypominał sztukę teatralną, a całość wieńczyła okazała stypa. Uroczystości były przeplatane wieloma mszami za duszę nieboszczyka, wygłaszanymi mowami i kazaniami, a także procesjami. Takie ceremonie odbywały się za wiedzą, a nawet wskazaniem gotującego się do śmierci, magnata czy monarchy. Notujemy przypadki przedśmiertnego zakazu organizowania przez rodzinę okazałych pochówków, ale za każdym razem lekceważono wolę zmarłego, uważając, że tak nakazuje jego pozycja społeczna. Obawiano się, że w przypadku skromnego pogrzebu rodzina będzie posądzona o zwyczajne skąpstwo. Nie przeszkadzały temu nawoływania moralizatorów czy kaznodziejów. Począwszy od schyłku renesansu obserwujemy na naszych ziemiach coraz bardziej rozbudowane inscenizacje związane z obrzędem pogrzebowym, a do ułożenia scenariusza uroczystości zapraszano znanych artystów.

Niezwykłe uroczyste pogrzeb zanotowano na Lubelszczyźnie w połowie XVIII w. Odbył się w kościele oo. Kapucynów w Lublinie w maju 1751 r. Chowano tam Pawła Karola Sanguszkę, fundatora tego kościoła, właściciela ogromnej fortuny i jedną z najwybitniejszych postaci Lubelszczyzny w okresie staropolskim. Według jego szczegółowych dyspozycji, ciało miało być złożone w kościele Kapucynów, a uroczystości towarzyszące miały mieć skromny charakter. W tym względzie wdowa, Barbara z Duninów, dostosowała się do poleceń męża. Jednakże rok później urządziła uroczystości pogrzebowe „ze stosowną oprawą”. Po sprowadzeniu ciała z Wołynia do Lubartowa i *introdukcji* w kościele Kapucynów w Lublinie w maju 1750 r., od razu sposobiono się do okazałej oprawy pogrzebowej (tzw. egzekwii), która miała podkreślić pozycję społeczną rodziny Sanguszków. Do przygotowania odpowiedniego wystroju został wytypowany jezuita, Paweł Giżycki, któremu do pomocy dano nadwornego architekta

Sanguszków, Pawła Fontanę. Z zachowanej korespondencji wynika, że pieczę nad przygotowaniem, trwającymi cały rok, trzymała księżna-wdowa. Choć do niej należało ostatnie słowo, bardzo często zdawała się na gust księdza Giżyckiego. W rezultacie to on zaprojektował zarówno *Castrum doloris* w kościele lubelskim, jak i lubartowskim, a także pomnik nagrobny serca zmarłego Pawła Sanguszki w kościele św. Anny w Lubartowie. Niewątpliwie na tak wielkie zaufanie wdowy wpłynęła znajomość jego dotychczasowego dorobku.

Uroczystą formę pogrzebu (*pompa funebris*) urządzono dokładnie w pierwszą rocznicę śmierci. Wszystkie czynności związane z ostatnim pożegnaniem trwały kilka dni i zostały podzielone na dwie tury. W dniach 24-26 V 1751 r. zgromadzeni żałobnicy modlili się nad ciałem zmarłego w kościele oo. Kapucynów w Lublinie, zaś 28 maja „żegnali serce i język” w kościele farnym w Lubartowie. Osoby uczestniczące w tych uroczystościach głównie zapamiętały ich rozmach. Świadectwem na to jest list marszałka Franciszka Bielińskiego, zaproszonego na uroczystości pogrzebowe, który tak relacjonował ks. Lubińskiemu, pisarzowi koronnemu: „...jako mi czyniono relację, samego aksamitu karmazynowego 7 000 łokci czyniono, skąd może i się brać proporcja innej ekspensy pogrzebowej. Ma ten pogrzeb kosztować na sześćkroć sto tysięcy”.

ZAŁĄCZNIK 2.

TREŚĆ WIERSZA

Magdalena Bielska,
*Poradnik dla
niedawno zmarłych*,
Wydawnictwo a5,
Kraków 2023.

MAGDALENA BIELSKA

Poradnik dla niedawno zmarłych. Rozdział: „Barok”

Drugi pogrzeb dziadka:
burzowe tropikalne chmury, parno i szaro.
Mnóstwo kwiatów, również egzotycznych,
kościół wypchany wachlującymi się ludźmi,
trzech biskupów emerytów w fiolecie.
Chór śpiewający pieśni ze starego ewangelickiego śpiewnika
oraz konkordia – wspaniały karawan z końmi w czarnych
pióropuszcach.

Tymczasem tu i teraz zebranie w pokoju na półpiętrze,
nad stacją benzynową,
obecni:

Artur, jego żona, Ilona, ojciec i dziadek (dość wzruszony tą oprawą).

– Ty chyba też chciałeś takich dławiących pieśni w kościele,
śpiewaczek w śląskich strojach, konkordii
albo przynajmniej tamtych zapomnianych skrzypków
– mówi chłodno Ilona do ojca.

On, łysiejący, okrągły, ze zużyтым sztucznym okiem,
ściska w rękę chusteczkę, płacze.

Nadal nic nie rozumie, myśli jego córka

i patrzy w milczeniu przez zakurzone okno na wieżę kościoła.

Żałobnicy wsiadają do autokaru.

Karawan, białe bmw, ma z boku napis Concordia.

– Książkę zabieram na razie.

ZAŁĄCZNIK 3.

KARTA PRACY

Przeczytaj tekst Mariana Butkiewicza i wykonaj polecenia:

1. W jaki sposób ideologia sarmacka wpłynęła na kształt uroczystości pogrzebowych w baroku?

---

2. Jak nazywano uroczyste ceremonie pogrzebowe?

---

3. Jakie wydarzenia towarzyszyły barokowym uroczystościom pogrzebowym?

---

4. Dlaczego rodziny magnackie obawiały się organizowania skromnych pogrzebów, zgodnych z wolą zmarłego?

---

5. Jak wyglądał pogrzeb Pawła Sanguszki? Z jakiego powodu uroczysty pogrzeb zorganizowano dopiero w rocznicę jego śmierci?

ZAŁĄCZNIK 4.

KARTA PRACY

Przeczytaj wiersz Magdaleny Bielskiej i wykonaj polecenia:

1. W jakiej atmosferze odbywa się „drugi pogrzeb dziadka”? Opisz miejsce uroczystości.

---

2. Na czym polega kontrast między pierwszą a drugą częścią wiersza? W jaki sposób przedstawiony został pogrzeb w kościele, a jak uroczystość prezentuje się z perspektywy pokoju nad stacją benzynową?

---

3. Jakie emocje towarzyszą uczestnikom drugiego pogrzebu dziadka? W jaki sposób przechodzą oni żałobę? Zwróć szczególną uwagę na postać ojca.

---

4. Porównaj, opisany w wierszu, współczesny pogrzeb z barokowym *pompa funebris* przedstawionym w tekście Mariana Butkiewicza. Jak myślisz, dlaczego autorka zdecydowała się nawiązać w utworze do barokowych uroczystości pogrzebowych?

ORGANIZATOR

FUNDACJA WISŁAWY SZYMBORSKIEJ

PARTNERZY

---

kbf:

Pałac Potockich

DOFINANSOWANIE

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury
i Dziedzictwa Narodowego pochodzących
z Funduszu Promocji Kultury.

 Kraków